

DOI: 10.31866/2410-1311.35.2019.188782

УДК 130.2

**«ТЕОРІЯ ТРЬОХ ПАРАДИГМ»
ТА ДОЛЯ РЕЛІГІЇ В КУЛЬТУРІ ПОСТМОДЕРНУ****Єрьомін Владислав Юрійович***Аспірант,**ORCID: 0000-0002-0278-9274, e-mail: v.yeremin86@gmail.com,**Східноукраїнський національний університет імені Володимирі Дала,**просп. Центральний, 59-а, Сєвєродонецьк, Україна, 93400***Для цитування:**

Єрьомін, В.Ю. (2019). «Теорія трьох парадигм» та доля релігії в культурі постмодерну. *Питання культурології*, (35), 34-45. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188782>.

Анотація

Мета статті – виявити вектори і стратегії трансформації релігії в культурі Постмодерну в контексті «теорії трьох парадигм». Методологія дослідження полягає в поєднанні загальнонаукових та спеціальних культурологічних методів. Власне, метод парадигмального аналізу дозволив описати три глобальні парадигми європейської культури, виявивши їх онтологічні підстави. За допомогою генетичного підходу вдалося простежити зародження і розвиток ідеології Постмодерну і феномену «Нью Ейдж» як специфічної форми постмодерністської релігійності. Застосування компаративного методу дозволило виявити спільні сенсові структури у філософії Постмодерну і його «релігійній програмі». Аксиологічний підхід допоміг зрозуміти характер змін системи цінностей, що відбуваються при переході культури з однієї парадигми в іншу. Наукова новизна роботи полягає у застосуванні «теорії трьох парадигм» до вивчення глибинних шарів європейської культури, а також у введенні методу парадигмального аналізу в арсенал методів сучасної культурології. Висновки. Встановлено, що логіка зміни описаних парадигм може бути оцінена з двох протилежних позицій. Із точки зору постмодерністів, вона розглядається як прогресивна і означає звільнення людської екзистенції (тілесності, чуттєвості, уяви і творчості) від усього ірраціонального та жорстокого, що було пов'язано з логоцентричною природою попередніх парадигм. Із точки зору традиціоналістів, ця логіка регресивна і відображає поступове видалення з чуттєвої і матеріальної «площини» культурного універсуму його сенсової і духовної «вісі» – Логосу. При цьому зазначено, що трансформація релігії в сучасному інформаційному і глобалізованому суспільстві є закономірним продовженням сенсових векторів третьої парадигми. Також відзначено парадоксальний і антиномічний характер парадигми Постмодерну, який полягає у вільному та ігровому поєднанні гетерогенних явищ – науки і релігії, раціоналізму та містики, догматів різних віровчень і вільної фантазії людини.

Ключові слова: парадигма; Премодерн; Модерн; Постмодерн; Логос; логоцентризм; «слабка теологія»; «Нью Ейдж»

© Єрьомін В. Ю., 2019

Стаття надійшла до редакції: 11.09.2019

Вступ

Ще на початку ХХ століття було помічено, що будь-яке явище культури втрачає свій сенс при його тлумаченні в чужому сенсовому контексті. Найбільше це стосувалося артефактів традиційних культур, які довгий час тлумачилися крізь «семантичну ґратку» Просвітництва як прояви наївного та фантастичного мислення, притаманного раннім стадіям розвитку людського суспільства. Евристична бідність такої методології, усвідомлена рядом мислителів минулого століття, підштовхнула їх до спроб реконструкції незалежної та самодостатньої системи сенсів (парадигми), що лежить в основі «традиційного суспільства». Значних успіхів у цій справі досягла школа інтегрального традиціоналізму (Р. Генон, Ф. Шуон, А. Кумарасвами), а також ряд інших дослідників «сакрального мислення» (М. Еліаде, К. Юнг, О. Лосєв). Так, робота Р. Генона (2009) привела до появи «теорії трьох парадигм» (Премодерну, Модерну і Постмодерну), які вичерпують собою історичний шлях європейської культури. Оскільки ж саме релігія була основою першої з цих парадигм, то розгляд її метаморфоз при переході до другої і третьої дозволяє розкрити сутність зазначеної теорії.

В контексті сучасної культурології таке дослідження допоможе глибше вивчити палітру «немодернових» теорій культури, попит на які значною мірою спричинений розвитком нової постмодернної парадигми. Також варто зазначити, що сама школа традиціоналізму, а тим більше – її культурологічний спадок до початку ХХ ст. була майже невідома українській гуманітарній науці і досі вивчена недостатньо, що і надає актуальності даній роботі.

Крім цього, актуальність дослідження полягає у стані невизначеності та пошуків власної ідентичності, в якому перебуває українське суспільство. Заклики до євроінтеграції, що постійно лунають у медійному просторі нашої держави, потребують всебічного вивчення історичної долі західної цивілізації, яке передбачає звернення не тільки до «саморефлексії» Модерну, але й до альтернативних поглядів на його сутність. Одним із таких поглядів є «теорія трьох парадигм», сформульована представниками школи інтегрального традиціоналізму.

Тема трансформації релігійної свідомості в культурі Постмодерну розглядається Е. Самєдовим (2017). У цій роботі автор показує, як постмодерністська філософія сприяє, з одного боку, відродженню релігії в постіндустріальному суспільстві, а з іншого – її якісному перетворенню відповідно до нової системи цінностей. Також проводиться важлива думка, що концепції «слабкої теології» Дж. Капуто і «релігії без догматів» Р. Рорті та Дж. Ваттімо є прямим наслідком постмодерністського заперечення «метафізики логоцентризму». При цьому стаття акцентує увагу тільки на західних авраамічних релігіях, що вимагає її доповнення дослідженням неоорієнталістських рухів і вчень «Нью Ейдж», що і було зроблено в даному дослідженні.

Питанню ідентифікації феномену «Нью Ейдж» у контексті культури Постмодерну присвячені роботи Ю. Косорукової, Г. Бедненко (2011) та С. Климая (2013). У цих статтях автори розкривають модерністські витоки зазначеного феномену, вкоріненого, на їхнє переконання, в матеріалізмі та ідеології Просвітництва (орієнтація на індивідуалізм і експеримент). Також у них простежується генеалогія феномену «Нью Ейдж» і розглянуті деякі його сучасні напрямки. Але поряд із

сильними сторонами в цих роботах присутня конфесійна (християнська) ангажованість і схильність зараховувати до вчень «Нью Ейдж» не пов'язані із ним явища (такі як Міжнародне товариство свідомості Крішни). Більш точне визначення і демаркація вчень «Нью Ейдж», а також розкриття їх зв'язку з філософією Постмодерну були зроблені в даній статті та в іншій роботі її автора (Yeromin, 2018). Новизна дослідження полягає, по-перше, у залученні до вивчення історії європейської культури традиціоналістської «теорії трьох парадигм», а по-друге, у виявленні прямої залежності між процесами і явищами культури, з одного боку, та природою і станом її сенсової сфери (Логосу), з іншого.

■ Мета статті

Виявити вектори і стратегії трансформації релігії в культурі Постмодерну в контексті «теорії трьох парадигм».

Методологія дослідження полягає передусім у застосуванні методу парадигмального аналізу, який дозволив виявити метафізичні основи трьох парадигм європейської культури, які у сучасному «вестернізованому» світі набули всепланетарного масштабу. Генетичний підхід допоміг простежити зародження та логіку становлення ідеології Постмодерну і феномену «Нью Ейдж» як характерної форми постмодерністської релігійності. Цінність компаративного методу полягала у виявленні спільних сенсових структур у філософському та релігійному вимірах Постмодерну. За допомогою аксіологічного підходу вдалося виявити логіку змін системи цінностей, яких зазнає культура при переході з однієї парадигми в іншу.

Також відомо, що культурологічне дослідження має справу, з одного боку, з об'єктивно наявним матеріалом (наприклад, певними артефактами етнічного походження, творами мистецтва, традиціями тощо), з іншого – з текстами, що пояснюють та інтерпретують цей матеріал (різномасштабні оцінки «ззовні» та «зсередини» певної культури, наукові розвідки, наявні теорії та концепції тощо). І якщо, наприклад, природознавство вивчає світ безпосередньо, то культурологія як матеріал використовує також і вторинні системи фіксації інформації, створюючи на їх основі уявлення про конфігурацію культурної картини світу. Розгляд відомих явищ через призму іншої наукової парадигми забезпечує переведення їх у нове сенсове русло, де явища набувають нових аспектів та розкриваються своїми раніше невідомими гранями.

■ Виклад матеріалу дослідження

Глобальні парадигми європейської культури, описані в роботах Р. Генона (2009) та його наступників, будучи абсолютно нерівними в часовому і географічному відношенні, мають принципові якісні відмінності. Що стосується історії Європи, парадигма Премодерну охоплює період від зародження крито-мікенської культури (рубіж III–II тис. до н. е.) до початку XVII ст. н. е. Парадигма Модерну (або Сучасності) охоплює період від середини XVII ст. (становлення світського індустріального суспільства) до кінця XX ст. Нарешті, парадигма Постмодерну – з кінця XX століття (становлення інформаційного суспільства з частковою реанімацією релігійно-міфологічного субстрату культури).

Основою якісної відмінності цих парадигм є таке поняття, як Логос, що означає *духовний* і *вертикальний* вимір культури, який вносить порядок і сенс в усі сфери людського життя. В універсумі традиціоналістів Логос виступає Світовою Віссю, що поєднує всі космічні рівні з Абсолютом.

У суспільствах Премодерну, на їхню думку, Логос має сакральну природу і проявлений у вигляді духовних традицій, які організують чуттєвий і матеріальний (горизонтальний) вимір культури. Це поєднання духовної вертикалі і матеріальної горизонталі, як зазначає Р. Генон (2009), і означає священний і осмислений Космос (2009).

При переході до парадигми Модерну божественний Логос стає людським. Втрачаючи свою сакральну природу, він зберігає організуючу і осмислюючу функцію, а головне – претензію на безумовну та об'єктивну Істину (свою «твердість»). Цей перехід особливо помітний на прикладі трансформації філософського мислення, про яку О. Ф. Лосєв (1997) пише: «Категорія ангельського світу, безсумнівно, діє у відповідній, звичайно, модифікації, у всякій іншій міфології. Так, у всякій трансцендентальній філософії місце ангельське займає трансцендентальна схема і взагалі вся сенсова сфера. <...> Тому “категорія” Канта, “поняття” Геґеля, “ейдос” Гуссерля, “гіпотеза” Когена і Наторпа, безсумнівно, є тільки внутрішньо спустошена ангелологія. Ці структури, безсумнівно, розумні, безтілесні; вони осмислюють і оформлюють все буття і в цьому сенсі суть його “хранителі”» (с. 102-103).

У культурі Модерну Логос проявлений у вигляді «великих наративів» – всеосяжних філософських систем, наукових теорій, політичних ідеологій, а також стилів і жанрів мистецтва, кожен з яких впорядкований особливою «ідеєю», що надає йому своєрідності та унікальності. Нова якість Логосу знайшла своє відображення у відомому вислові Макса Вебера *Entzauberung der Welt* (розчаклування світу), який означав звільнення суспільства, культури і людського життя від таємниць і сакральності. Типовим суспільством Модерну була не тільки «просвітницька» Європа XIX – початку XX століття, але також Радянський Союз, Логос якого, повністю порвавши зв'язок з областю Священного, набув форми «жорсткої» ідеології, цензури і моралі.

Постмодерн. При переході до парадигми Постмодерну європейський Логос зазнає найбільш радикальної трансформації, пов'язаної з його поступовою «диссолюцією» (розчиненням). Із самого початку свого формування ця парадигма заявила про себе як про «гіпермодерн», що мав намір «просвітити просвітництво» та довести до логічного фіналу ті визвольні стратегії, які були закладені ще Декартом і Вольтером. Цілком підтримуючи визвольний пафос останніх, Ж. Дерріда (2000) помітив, що людський Логос Модерну є тільки новою версією старого божественного Логосу, яка відрізняється від нього за формою і вираженням, але не по своїй суті.

Важливо відзначити, що для постмодерністів символами сакрального Логосу Премодерну є передусім інквізиція та релігійні війни, а символами Логосу неліберальних форм Модерну, звичайно ж, – ГУЛАГ і Освенцим. І навіть у ліберальному Модерні, заснованому на індивідуалізмі, на їхню думку, Логос набув форми гендерної та расової дискримінації, пуританської моралі і абсолютизації чоловічого розуму (*фрейдівського Еґо*), який стримує лібідо і несвідомі потяги. З цього вони роблять висновок, що Логос завжди має тоталітарну природу і передбачає жорстокість,

наси́льство та «придушення свободи» людини – свободи її тілесності, чуттєвості, уяви і творчості. Такий висновок ґрунтується на тому факті, що будь-яка онтологічна сутність розділяє феномени, що підлягають їй, на правильні і неправильні, істинні та хибні, здорові і нездорові, моральні та аморальні, відповідні вченню церкви або партії і невідповідні, і в кінцевому рахунку – на добро і зло (Малкіна, 2006). Однак природна людина («тіло без органів» та «машина бажань» Дельоза і Гваттарі) в житті керується іншою бінарною опозицією – *приємне-неприємне*, яка призводить її до конфлікту з імперативом Логосу. Примушуючи людину в м'якій або жорсткій формі до *правильного* (особливо якщо воно неприємне) і утримуючи її від *неправильного* (особливо якщо воно приємне), Логос, на думку постмодерністів, і реалізує свою тоталітарну і репресивну природу.

Своє небажання і нездатність проводити якісні відмінності між різними формами «логоцентризму» ідеологи Постмодерну пояснюють тим, що ці форми завжди *іраціональні*. На думку Ж. Дерріда (2000), будь-яка віра в метафізичний сенс, трансцендентний по відношенню до тексту, не витримує перевірки на «логічну міцність» і виявляє свою суперечливість (с. 163-164). Із цього він робить висновок, що немає якісної різниці між вірою в метафізичні сенси і вірою в персонажів релігійних пантеонів. Всьому цьому треба покласти край і звільнити текст, «ризому» та «потік життя» від останніх слідів метафізики – як релігійної, так і світської. Це радикальне *звільнення площини від вертикалі* О. Дугін (2009) підсумовує наступним чином: «Ризоморфне середовище – це “світ без стрижня”, постійні пульсації хаотичних, не орієнтованих станів, які підходять впритул до моменту самоорганізації, але щоразу знову падають у плоский хаос, щоб потім знову спробувати створити з площини рельєф. Цей рельєф іноді майже створюється, але натяг поверхні ніколи не розривається остаточно: і гори, і моря, і яри, і пагорби щоразу незмінно обертаються бездоганною площиною екрана. Ризома, на відміну від “речі”, може симулювати розум, але ця симуляція становить не фатальність, але вільну примху незацікавленої гри» (с. 378-379).

При цьому мислителі Постмодерну зовсім не є апологетами анархії та нігілізму. Сенсову сферу, що організує поле феноменів, вони вважають абсолютно необхідною, але в «новому світі» вона повинна радикально змінити свою природу. Зберігаючи видимість організуючої дії, «жорсткі» ідеї та сенси повинні прийняти *ігровий і несерйозний* характер, щоб не придушувати і не обмежувати багатство життя, а тільки збільшувати його яскравість і розмаїття. Прикладом реалізації цієї програми в сучасній культурі є масова кінопродукція Голівуду, в якій на тлі постійного посилення яскравості та спецефектів спостерігається неухильне скорочення сенсу і будь-якого дидактичного послання. Найбільш авангардні режисери Постмодерну, такі як К. Тарантіно та Д. Лінч, часто зовсім не вкладають у свої творіння будь-який «авторський сенс», дозволяючи глядачам зробити це за них.

Але абсолютизуючи негативні сторони логоцентризму, постмодерністи не беруть до уваги його початковий сенс, відбитий у теорії держави Платона, якого вони, вслід за К. Поппером і Б. Расселом, вважають першим ідеологом тоталітарної держави. Сам же Платон (2015) розглядав свою «ідеальну державу» як інструмент, за допомогою якого Бог уподібнює Собі матеріальний світ. Провідниками цієї уподібнюючої дії виступають насамперед філософи-правителі, які через ідеологію та

цензуру, міфи, обряди і таїнства, систему виховання і освіти цілеспрямовано впливають на душі громадян держави. Цей процес можна порівняти з *обробкою сирих кам'яних брил*, якими є душі людей в їх природному стані. Головним різцем такого впливу і є Логос – вищий Розум, а його результатом – прекрасні статуї, коштовні й напівкоштовні камені, виточені з цих брил. І ця дія з необхідністю передбачає примус, дисципліну, аскезу і обмеження бажань, оскільки без усього цього, на думку Платона, неможливе духовне пробудження людини. Згодом ця модель держави була переосмислена в християнській культурі Середніх віків, Київської та Московської Русі. Також важливо зазначити, що і традиційна патріархальна родина як «мала держава» в усі часи мала подібний сенс, оскільки завдання батьків полягало у внесенні порядку в хаос дитячої психіки. Мета цієї *перетворюючої* дії Логосу в культурах Премодерну бачилася в тому, щоб створити в людині непорушний стрижень, подібний до Світової Вісі, який би з'єднував її відносну особистість із Божественною Сутністю. В результаті такого перетворення людина, навіть вбудована в жорстке станове суспільство, здобувала внутрішню свободу, яка давала їй незламність та стійкість перед обличчям споку, випробувань і самої смерті.

У зв'язку з цим цікаво відзначити, що ліберальна ідеологія, яка має своєю метою «звільнення особистості», знає виключно зовнішню свободу. Владу людини над своїми бажаннями в «закритій» державі Платона вона вважає звичайним рабством, а владу бажань над людиною у «відкритому суспільстві» К. Поппера – справжньою свободою.

Однак парадигма Постмодерну, заснована на радикальному лібералізмі, оголошує війну всякому «логоцентризму» – і духовному, і світському, головною метою якої вважає *остаточне подолання жорстокості, насильства і «придушення особистості»*. Найбільш цікаві метаморфози в цій парадигмі зазнає релігія. На переконання філософів-постмодерністів, саме «жорсткий і нетерпимий» Логос Модерну, втіленням якого була наука і «культ розуму», в Новий час змістив релігію на узбіччя культури. Тому деконструкція першого повинна з необхідністю привести до відродження другої, яке з кінця ХХ століття і спостерігається повсюдно. Але це відродження, на думку Р. Рорті та Дж. Ваттімо, має супроводжуватися поступовим вимиванням з релігії старого догматичного «логоцентризму», яким вона володіла в епоху Премодерну. Такий висновок природно випливає із загального світогляду постмодерністів, які вбачають у *застиглих та нерухомих* релігійних догмах головну причину «священних воєн», дискримінації релігійних меншин, придушення свободи думки і творчості. Безліч догматичних теологій, кожна з яких претендує на абсолютну істину та відкидає всі інші системи, на їхню думку, є доказом того, що всі вони відносні і вигадані людьми. Тому на зміну старій традиційній релігії повинна прийти «релігія без догматів», вчення якої буде *гнуцким і рухомим*, відкритим до творчого синтезу з елементами інших віровчень (Rorty & Vattimo, 2005).

Така релігія, обґрунтована в концепції «слабкої теології» Дж. Капуто, буде відрізнятися швидкою та ефективною адаптацією до нового стану культури і мінливих запитів суспільства. Її головними рисами стануть *синкретизм, плюралізм, суб'єктивізм та індивідуалізм*. Згідно із Дж. Капуто (2006), Бог цієї релігії повинен стати «слабким» – втратити свою сувору і караючу природу, зберігти тільки любов, милосердя і всепрощення (с. 33). Також і з самої релігії необхідно поступово

усунути все неприємне, жорстке і страшне – вчення про гріх, пекло та диявола, будь-яку дискримінацію і розподіл людей на правих і неправих, нормальних і ненормальних. Зберегти ж потрібно тільки все приємне – піднесені релігійні переживання, естетику богослужінь, легкодоступний містичний досвід, який не потребує подвигу, аскези та самообмеження. Ця релігія повинна проповідувати чисту і всеосяжну любов, під якою насамперед будуть розумітися м'якість, гуманність, пацифізм та повага до всіх проявів людської природи (зрозуміло, крім «жорстких і логоцентричних») (Самедов, 2017).

Крім цього, релігія Постмодерну повинна бути по-справжньому демократичною та враховувати бажання і настрої віруючих при періодичному оновленні своєї структури і віровчення. Сутність же цієї «народної волі» (на відміну від «волі Логосу»), як уже було зазначено, визначається простою бінарною опозицією *приємне-неприємне*, тому логіка її прояву також досить проста. Вона полягає у вимозі відмови спочатку від дрібних і другорядних норм та заборон (таких як дрес-код при вході в храм), а потім все більш істотних – аж до перегляду тлумачень догматів і списку гріхів, «розбавлення» богослужінь рок-концертами, вінчання та рукоположення гомосексуалістів і т. д. І хоча все це може здатися перебільшенням, подібна «постмодернізація» релігії на Заході вже йде повним ходом, в основному – серед протестантських конфесій.

Але все ж вимивання «логоцентризму» зі старих традиційних релігій – процес тривалий і важкий, оскільки його постійно гальмує консерватизм мислення (найчастіше неусвідомлений) їх адептів. Тому формування «нової релігійності» легше відбувається на основі тих вчень і культів, які від самого початку не мали метафізичного стрижня та імунітету. Мова, звичайно ж, йде про таке явище, як «Нью Ейдж».

«Нью Ейдж». Синтезуючи різні формулювання, можна в цілому визначити «Нью Ейдж» (з англ. New Age – Нова Ера, Нова Епоха) як сукупність нових нетрадиційних вчень релігійно-містичного характеру, початково об'єднаних вірою у швидке настання «Епохи Водолія». Будучи явищем культури ХХ століття, «Нью Ейдж» має пряме джерело в теософії О. Блаватської, спиритизмі та окультизмі ХІХ століття. Заповнивши собою «духовний вакуум» епохи пізнього Модерну, він отримав бурхливий розвиток у всьому його культурному просторі.

Пізніше до феномену «Нью Ейдж» було зараховано багато вчень, не пов'язаних із концепцією «Епохи Водолія» (наприклад, неоязичництво, різні психотерапевтичні та оздоровчі системи). Однак саме ця концепція, відкрита для довільних тлумачень, послужила основою, на якій даний феномен був початково сформований. Сам термін «Нью Ейдж» був запропонований Алісою Бейлі (1880–1949) – англійською письменницею і активним діячем Теософського товариства. Вона поєднала доктрину О. Блаватської та переосмислений нею перенніалізм з астрологією і концепцією «Епохи Водолія». Такий хід думки дозволив зв'язати вчення про *Philosophia perennis* з *ідеєю історичного прогресу*, чужою як традиційним релігіям, так і самому перенніалізму. Ця ідея, що має цілком сучасне і секулярне походження, була переосмислена в ключі спиритуалізму. У цьому простежується найважливіша риса вчень «Нової Ери» – прагнення поєднати науку і релігію шляхом проекції ідей еволюції та прогресу на сферу духу. Саме так виникло центральне поняття цих вчень – «духовна еволюція людства».

Головний висновок, зроблений із цих міркувань, полягав у тому, що якщо раніше людство не було готове прийняти єдину езотеричну доктрину, яка подавалася «під покровом» традиційних релігій, то напередодні «Епохи Водоля» воно цілком дозріло для цього. Каналами такого розкриття, як зазначає С. Климань (2013), є «нові одкровення», що відбуваються шляхом спілкування медіумів з істотами «тонкого світу». При цьому важливу роль у конструюванні нових доктрин часто відіграє вільна фантазія їх творців. Така, на його переконання, природа теософії, Агні-Йоги, антропософії, Рози Світу, Книги Урантії, сайєнтології, неоязичництва, ченнелінга (від англ. channel – канал) та інших напрямків «Нью Ейджа».

Із цього випливає інша важлива риса вчень «Нової Ери» – прагнення до зовнішнього з'єднання релігій в одне ціле на тій підставі, що вони вже зіграли свою роль в «еволюції людства» або ж були безнадійно перекручені. Альтернативою такому з'єднанню (в разі його невдачі) є проста заміна старих релігій «Новим Єдиним Світовим Вченням» (Клізовський, 2002, с. 82).

При всьому цьому важливо відзначити симпатію нью-ейджерів до засновників традиційних релігій («справжнє» вчення яких вони відроджують) та неприйняття таких явищ, як ортодоксія і догматика (особливо коли мова йде про християнство), які найбільше заважають вказаному «з'єднанню». У такому способі мислення легко впізнається дух Постмодерну з його критикою «логоцентризму» і пропагандою необмеженої свободи (Климань, 2013). На це вказує і тісний зв'язок «Нью Ейджа» із сучасним мистецтвом (живописом і музикою) з його запереченням канонів, підвищенням значенням імпровізації та «творчого натхнення». Всі ці риси і дозволяють визначити «Нью Ейдж» як релігію Постмодерну.

Але, як підкреслюють сучасні дослідники, саме індивідуалізм, свобода думки і творчості, властиві ідеологам «Нью Ейджа», залишають проект універсальної релігії порожньою декларацією. Такий стан речей блокує будь-яку спробу централізації та об'єднання вчень «Нової Ери», які залишаються вкрай множинним і розсіяним феноменом сучасної релігійної культури (Косорукова & Бедненко, 2011).

Також цікаво відзначити визначення «Нью Ейджа» як «релігії-конструктора», яке дають йому Ю. Косорукова і Г. Бедненко (2011). У своїй статті вони показують, що для ідеологів «нових релігій» вчення традиційних релігій є не більше, ніж «матеріалом», з якого можна довільно збирати різноманітні «конструкції», слідуючи вказівкам потойбічних сил (Махатм, піднесених вчителів, древніх язичницьких богів), особистому смаку або попиту споживача. Головна ж умова такої «свободи творчості» полягає, знову-таки, в запереченні ортодоксальних та «логоцентричних» форм цих релігій, відповідальних за легітимне тлумачення своїх священних текстів. Втім, ця свобода зовсім не стосується рядових адептів «Нью Ейджа», яким часто притаманні колективізм, догматизм і суворе підпорядкування «духовним вчителям». Однак вся ця суворість, при уважному розгляді, тільки симулює (як «рольова гра») впорядкованість традиційних релігій (Yeryomin, 2018).

Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити, що дослідження традиційної, секулярної та постсекулярної культур стають більш продуктивними, якщо проводити їх

не окремо та ізольовано, а в контексті єдиної концепції, яка розкриває їх генетичний зв'язок та семантичну взаємообумовленість. Що стосується історії європейської культури, то логіка зміни її глобальних парадигм може бути оцінена з двох крайніх позицій. У дискурсі інтегрального традиціоналізму ця логіка *регресивна* і відображає процес віддалення світу від Абсолюту, проявленого в культурі у вигляді «логоцентричних» духовних традицій і соціально-політичних інститутів, сакралізованих ними. У міру втрати зв'язку зі своїм Джерелом ці інститути і форми мислення набувають авторитарних та репресивних рис, створюючи передумови для «повстання низів» (у суспільстві і душі людини). Нарешті, епохи Модерну і Постмодерну, займаючись поступовим вигнанням «метафізики та логоцентризму» з усіх куточків культури, ведуть до тріумфальної перемоги цього повстання. Що ж стосується релігії Постмодерну, то вона з позиції традиціоналізму є одним із двох: у кращому випадку – екзотичною розвагою і практикою психосоматичної релаксації, в гіршому – формою проникнення в світ людей «інфернальних впливів», що сприяють його подальшому розкладанню.

І навпаки, з точки зору постмодерністів, логіка зміни описаних парадигм має *прогресивний* характер. Цей шлях, на їхню думку, відмічений поступовим звільненням людини і суспільства від усього темного, ірраціонального та жорстокого, що було породжене відсталістю і нерозвиненістю мисленням людей давнини. В основі культури Постмодерну лежить уявлення про *відносну* та *суб'єктивну* природу всіх ідей та цінностей, а тому її сенсова сфера, втрачаючи свою колишню «твердість», стає частиною яскравого і хаотичного «потoku життя». Передусім це означає звільнення людської екзистенції (тілесності, чуттєвості, уяви і творчості) від «тиску Буття» і «диктатури ідей». При цьому релігія, яка раніше, на думку постмодерністів, була першоджерелом всякого рабства, насильства та гноблення, в «новому світі» повинна стати тільки дивною прикрасою, покликаною збільшувати багатство тілесного та чуттєвого життя людей.

Все це є вагомою підставою для того, щоб включити метод парадигмального аналізу до арсеналу методів сучасної культурології. Долаючи обмеження емпіризму і позитивізму, він дозволяє на високому теоретичному рівні досліджувати глибинні пласти європейської культури.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямку полягають у застосуванні зазначеного методу до вивчення шарів української культури, специфіки їх формування та залежності варіантів їх подальшого розвитку від геополітичного вектора Української держави. На окреме дослідження заслуговують шляхи трансформації української релігійності відносно до вказаного вектора.

■ Список використаних джерел

Генон, Р. (2009). *Символіка креста* (Т.М. Фадеєв. Пер.) Взято из http://www.koob.pro/genon/simvolika_kresta.

Деррида, Ж. (2000). *О граматологии*. Москва: Ad Marginem.

Дугин, А. (2009). *Постфилософия. Три парадигмы в истории мысли*. Москва: Евразийское Движение.

Клизовский, А.И. (2011). *Основы миропонимания Новой Эпохи*. Москва: Эксмо.

- Климань, С.В. (2013). Новое миропонимание (или «Нью Эйдж») как кризис культуры "постхристианского" общества. *Totallogy-XXI. Postneklasichni doslidzhennia*, 29, 208-248.
- Косорукова, Ю., & Бедненко, Г. (2011). *Идеология и современная культура "Нью Эйдж" как кризис пост-христианской цивилизации*. Взято из: http://pryahi.indeep.ru/history/new_age.html.
- Лосев, А.Ф. (1997). *Имя: избранные работы, переводы, беседы, исследования, архивные материалы*. Санкт-Петербург: Алетейя.
- Малкина, С.М. (2006). Критика метафизики и логоцентризма как основа интерпретативных стратегий деконструкции. *Известия Саратовского университета. Серия: Философия. Психология. Педагогика*, 6, 1/2, 18-21.
- Платон. (2015). *Государство* (А.Н. Егунов, Пер.). Москва: Академический проект.
- Самедов, Э. (2017). О постмодерне в религии. *Вопросы философии*, 10, 206-210.
- Caputo, J. (2006). *The Weakness of God: A Theology of the Event*. Bloomington: Indiana University Press [in English].
- Rorty, R., & Vattimo, G. (2005). What is religion's future after metaphysics? In S. Zabala (Ed.), *The future of religion* (pp. 55-81). New York: Columbia University Press.
- Yeryomin, V. (2018). Concepts of the unity of religions in the teachings of New Age and the traditionalism of R. Guénon. In *Traditional and new religiosity: the past and future*, Proceedings of the 4th International Conference (pp. 2-19). Veliko Gradište, Serbia, April 27–28, Belgrade: Srebrno jezero.

References

- Derrida, Zh. (2000). *O grammatologii [About grammar]*. Moscow: Ad Marginem.
- Dugin, A. (2009). *Postfilosofii. Tri paradigmy v istorii mysli [Post-philosophy. Three paradigms in the history of thought]*. Moscow: Evraziiskoe Dvizhenie [in Russian].
- Caputo, J. (2006). *The Weakness of God: A Theology of the Event*. Bloomington: Indiana University Press [in English].
- Guenon, R. (2008). *Simvolika kresta [The symbolism of the cross]* (Т.М. Fadeev, Trans.). Retrieved from http://www.koob.pro/genon/simvolika_kresta [in Russian].
- Kliman, S.V. (2013). Novoe miroponimanie (ili "Niu Eidzh") kak krizis kultury "postkhristianskogo" obshchestva [New world view (or "New Age") as a crisis of the culture of "post-Christian" society]. *Totallogy-XXI. Postneklasichni doslidzhennia*, 29, 208-248 [in Russian].
- Klizovskii, A.I. (2011). *Osnovy miroponimaniia Novoi Epokhi [Fundamentals of the New Age worldview]*. Moscow: Eksmo [in Russian].
- Kosorukova, Yu., & Bednenko, G. (2011). *Ideologiya i sovremennaya kultura "Niu Eidzh" kak krizis post-khristianskoi tsivilizatsii [Ideology and modern culture "New Age" as a crisis of post-Christian civilization]* Retrieved from http://pryahi.indeep.ru/history/new_age.html [in Russian].
- Losev, A.F. (1997). *Imia: izbrannye raboty, perevody, besedy, issledovaniia, arkhivnye materialy [Name: Selected works, translations, conversations, research, archival materials]*. St. Petersburg: Aleteia [in Russian].
- Malkina, S.M. (2006). Kritika metafiziki i logotcentrizma kak osnova interpretativnykh strategii dekonstruktsii [Criticism of metaphysics and logocentrism as the basis of interpretative deconstruction strategies]. *Izvestiia Saratovskogo universiteta. Seriya: Filosofii. Psikhologii. Pedagogika*, 6, 1/2, 18-21 [in Russian].

- Plato. (2015). *Gosudarstvo [The State]* (A.N. Yegunov, Trans.). Moscow: Akademicheskii proekt [in Russian].
- Rorty, R., & Vattimo, G. (2005). What is religion's future after metaphysics? In S. Zabala (Ed.), *The future of religion* (pp. 55-81). New York: Columbia University Press [in English].
- Samedov, E. (2017). О postmoderne v religii [About postmodern in religion]. *Voprosy filosofii*, 10, 206-210 [in Russian].
- Yeryomin, V. (2018). Concepts of the unity of religions in the teachings of New Age and the traditionalism of R. Guénon. In *Traditional and new religiosity: the past and future*, Proceedings of the 4th International Conference (pp. 2-19). Veliko Gradište, Serbia, April 27–28, Belgrade: Srebrno jezero [in English].

■ “THE THEORY OF THREE PARADIGMS” AND THE FATE OF RELIGION IN POSTMODERN CULTURE

■ Vladyslav Yeromin

■ *PhD student,*

ORCID: 0000-0002-0278-9274, e-mail: v.yeremin86@gmail.com,

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,

Sievierodonetsk, Ukraine

■ Abstract

The purpose of the article is to reveal the vectors and strategies for the transformation of religion in Postmodern culture in the context of “the theory of three paradigms”. The research methodology is a combination of general scientific and special cultural methods. Actually, the paradigm analysis method allowed us to describe three global paradigms of European culture, revealing their ontological foundations. Using the genetic approach, it was possible to trace the origin and development of the ideology of Postmodernism and the New Age phenomenon as a specific form of postmodern religiosity. The application of the comparative method made it possible to discover common semantic structures in the philosophy of Postmodern and its “religious program”. The axiological approach has helped to understand the nature of changes in the system of values that occur during the transition of culture from one paradigm to another. The scientific novelty of the work lies in the application of “the theory of three paradigms” to the study of deep layers of European culture, as well as in the introduction of the paradigm analysis method in the arsenal of methods of modern Cultural Studies. Conclusions. It is established that the logic of changing the described paradigms can be estimated from two opposite positions. From the point of view of postmodernists, it is regarded as progressive and means the liberation of human existence (corporeality, sensuality, imagination, and creativity) from all irrational and cruel, which was associated with the logocentric nature of the previous paradigms. From the point of view of traditionalists, this logic is regressive and reflects the gradual removal from the sensory and material “plane” of the cultural universe of its semantic and intellectual “axis” – the Logos. It is indicated that the transformation of religion in the modern informational and globalized society is a logical continuation of the semantic vectors of the third paradigm. It is noted that the nature of the Postmodern paradigm is paradoxical and antinomic, which consists in the free and game

combination of heterogeneous phenomena – science and religion, rationalism and mysticism, the dogmas of various creeds and human free fantasy.

■ **Keywords:** paradigm; Pre-modern; Modern; Postmodern; Logos; logo-centrism; weak theology; New Age

■ «ТЕОРИЯ ТРЁХ ПАРАДИГМ» И СУДЬБА РЕЛИГИИ В КУЛЬТУРЕ ПОСТМОДЕРНА

■ **Ерёмин Владислав Юрьевич**

■ *Аспирант,*

ORCID: 0000-0002-0278-9274, e-mail: v.yeremin86@gmail.com,

*Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля,
Северодонецк, Украина*

■ **Аннотация**

Цель статьи – выявить векторы и стратегии трансформации религии в культуре Постмодерна в контексте «теории трех парадигм». Методология исследования состоит в сочетании общенаучных и специальных культурологических методов. Собственно, метод парадигмального анализа позволил описать три глобальные парадигмы европейской культуры, обнаружив их онтологические основания. С помощью генетического подхода удалось проследить зарождение и развитие идеологии Постмодерна и феномена «Нью Эйдж» как специфической формы постмодернистской религиозности. Применение компаративного метода позволило обнаружить общие смысловые структуры в философии Постмодерна и его «религиозной программе». Аксиологический подход помог понять характер изменений системы ценностей, происходящих при переходе культуры из одной парадигмы в другую. Научная новизна работы заключается в применении «теории трех парадигм» к изучению глубинных слоев европейской культуры, а также во введении метода парадигмального анализа в арсенал методов современной культурологии. Выводы. Установлено, что логика смены описанных парадигм может быть оценена с двух противоположных позиций. С точки зрения постмодернистов, она рассматривается как прогрессивная и означает освобождение человеческой экзистенции (телесности, чувственности, воображения и творчества) от всего иррационального и жестокого, что было связано с логоцентричной природой предшествующих парадигм. С точки зрения традиционалистов, эта логика регрессивна и отражает постепенное удаление из чувственной и материальной «плоскости» культурного универсума его смысловой и духовной «оси» – Логоса. При этом указано, что трансформация религии в современном информационном и глобализированном обществе является закономерным продолжением смысловых векторов третьей парадигмы. Также отмечен парадоксальный и антиномичный характер парадигмы Постмодерна, который состоит в свободном и игровом сочетании гетерогенных явлений – науки и религии, рационализма и мистики, догматов разных вероучений и вольной фантазии человека.

■ **Ключевые слова:** парадигма; Премодерн; Модерн; Постмодерн; Логос; логоцентризм; «слабая теология»; «Нью Эйдж»